

YASHIL

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

GREEN ECONOMY AND DEVELOPMENT

Social, Economic, Technological, Scientific and Popular Science Journal

2026-YIL / SENTABR /
9-SON, II-QISM

Google
scholar

RePEc
RESEARCH PAPERS
IN ECONOMICS

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

*Elektron nashr. 2026-yil, sentabr.
II-qism*

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoiraz Azimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Faxridinov Zafarjon Faxridin o'g'li, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi HIJQKD boshqarma boshlig'i
Utayev Uktam Choriyevich, Anijon viloyati prokurorining o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi IJQK Departamentining Namangan viloyati boshqarmasi boshlig'i
Buzrukhonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.
Abdukarimova Dinara Rustamxonovna, bank-moliya akademiyasi professori, DSc., professor.
Ikramov Murod Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongirاتبay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Fakhridinov Zafarjon Fakhridin ogli, Head of the DCEC under the Prosecutor General's Office of the Rep. of Uzb.
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Prosecutor of Anijan Region
Ochilov Farkhod, Head of the Namangan Regional Department of the Department of Internal Affairs of Rep. of Uzb.
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyea Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.
Abdukirimova Dinara Rustamkhanovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Ikramov Murod Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,
O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi huzuridagi Iqtisodiy
jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va
taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi
336/3-sonli qarori bilan
ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

TIJORAT BANKLARIDA KREDIT RISKLARINI BAHOLASH VA MUAMMOLI KREDITLARNI BARVAQT ANIQLASHNING SUN'YI INTELLEKTGA ASOSLANGAN MENEJMENT MODELINI TAKOMILLASHTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI	14
Alovuddin Jamolov	
YASHIL TRANSPORT: BARQAROR RIVOJLANISH UCHUN IMKONIYAT VA ISTIQBOLLAR.....	19
Quliyev Begimqul Melikovich	
SAMARQAND VILOYATIDA MAHALLIY BUDJETLARDAN FOYDALANISH ISTIQBOLLARI	25
Uzakova Kamola Bexzodovna	
O'ZBEKISTONDA EKOTURIZMNI RIVOJLANTIRISHNING ZAMONAVIY TENDENSIYALARI VA ISTIQBOLLARI	31
Xolmurodova Moxichehra Dilmurodovna	
THE IMPACT OF FOREIGN DIRECT INVESTMENT ON ECONOMIC GROWTH IN UZBEKISTAN: EVIDENCE FROM AN ARDL BOUNDS TESTING APPROACH (2000–2024)	36
Ortikov Olloberdi Muzaffar o'g'li	
Rajabova Malika	
O'ZBEKISTONDA KICHIK BIZNESNI RIVOJLANTIRISH MUAMMOLARI VA ULARNI BARTARAF ETISH MEXANIZMLARI	44
Rustamova Dildora Jamshid qizi	
THIS STUDY EXAMINES BEIJING'S EXPERIENCE IN PROMOTING CROSS-BORDER E-COMMERCE IN TASHKENT FROM THE PERSPECTIVE OF REGIONAL COOPERATION	50
Wang Jiahao	
DORI VOSITALARIGA OID AXBOROTLARNI BUXGALTERIYA HISOBI VA HISOBOTLARIDA AKS ETTIRISH USLUBIYATINI TAKOMILLASHTIRISH	58
Yodgorov Xushvakt Mansurovich	
AGROSANOAT MAJMUINI MOLIVAVIY QO'LLAB-QUVVATLASHDA JAMLANMA DARAJA VA KANALLARARO TAKRORLANISHNI O'LCHASH METODIKASI: «YASHIL» YO'NALISHLAR MISOLIDA	63
Xudaynazarov Bekzod Akramovich	
ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА АКТИВОВ И СТАБИЛЬНОСТИ КРЕДИТНОГО ПОРТФЕЛЯ В КОММЕРЧЕСКИХ БАНКАХ	69
Баймуратова Зина Акилбековна	
O'ZBEKISTONDA INVESTITSIYAVIY MUHITNI YANADA RIVOJLANTIRISH VA INFLYATSIYANING SALBIY OQIBATLARINI KAMAYTIRISH YO'NALISHLARI	75
Niyozov Asad Qosimovich	
YASHIRIN IQTISODIYOTNING NAZARIY EVOLYUTSIYASI VA UNI BAHOLASHNING ZAMONAVIY ILMIY YONDASHUVLARI	80
Afenov Nursultan Nugmatillayevich	
ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND COMPETITIVE ADVANTAGE IN HIGHER EDUCATION: OPPORTUNITIES AND CHALLENGES.....	86
Boynazarova Iroda Mahmud qizi	
GREEN BONDS IN UZBEKISTAN: OPPORTUNITIES, INSTITUTIONAL DEVELOPMENT AND BARRIERS TO SUSTAINABLE FINANCE	92
Umarova Zulaykho Tursunovna	
YASHIL INVESTITSIYALARNI JALB QILISH ORQALI BARQAROR IQTISODIY O'SISHNI TA'MINLASH MEXANIZMLARI	97
Teshayev Zafarbek Zokirovich	

RAHBARLIK LAVOZIMLARIDA XOTIN-QIZLAR ULUSHI VA MAVJUD STROTEPLAR TAHLILI	103
Abduraxmonova Feruzabonu Abduraxmon qizi	
ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND COMPETITIVE ADVANTAGE IN HIGHER EDUCATION: OPPORTUNITIES AND CHALLENGES.....	109
Boynazarova Iroda Mahmud qizi	
KATTA HAJMLI IQTISODIY MA'LUMOTLAR (BIG DATA) SHAROITIDA EKONOMETRIK BAHOLASH USULLARINING NAZARIY TRANSFORMATSIYASI.....	115
Zarikeyeva Miyasar Maratovna	
EFFECTIVE MECHANISMS FOR MANAGING ORGANIZATIONAL ECONOMIC SUSTAINABILITY IN THE PROCESS OF JOB OPTIMIZATION.....	121
Odilov Jakhongir Akram ugli	
KICHIK BIZNES SUBYEKTLARINI BANK KREDITLARI ORQALI MOLIVAVIY QO'LLAB-QUVVATLASH MEKANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI.....	128
Abdullayev Ahrorjon Akmaljon o'g'li	
ZARGARLIK XIZMATLARI BOZORINI RIVOJLANTIRISHDA PERFORMANCE MARKETINGDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI.....	134
Azizova Roxila Baxodir qizi	
IQTISODIYOT NAZARIYASI: NAZARIY ASOSLARDAN AMALIYOTGACHA BO'LGAN IQTISODIY JARAYONLARNI RIVOJLANTIRISH YO'LLARI	139
Xamdamov Amriddin Xamdam o'g'li	
УПРАВЛЕНИЕ И ПРИНЯТИЕ РЕШЕНИЙ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ.....	145
Taravat Abdul Salam	
ПОВЕДЕНЧЕСКИЙ ПОДХОД В ГОСУДАРСТВЕННОМ УПРАВЛЕНИИ РАЗВИТИЕМ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ И КОНЦЕПТУАЛЬНАЯ МОДЕЛЬ	152
Икрамова Нодира Бурхон кизи	
STOCK MARKET DEVELOPMENT IN UZBEKISTAN, 2023–2026: INSTITUTIONAL REFORM, PRIVATIZATION, AND EVIDENCE FROM PRIMARY EXCHANGE MICRODATA.....	159
Alekperova Dilshodakhon	
Toshkentov Kuvonchbek	
TADBIRKORLIK SUBYEKTLARINI MOLIVAVIY QO'LLAB-QUVVATLASHDA TIJORAT BANKLARINING O'RNI.....	167
Bozorov Ilyos Isomiddinovich	
TIJORAT BANKLARINING KAPITAL BAZASINI MUSTAHKAMLASHDA ZAMONAVIY MOLIVAVIY INSTRUMENTLARDAN FOYDALANISHNI TAKOMILLASHTIRISH.....	173
Abduraimova Fazilat Hikmatulla qizi	
TIJORAT BANKLARI MOLIVAVIY BARQARORLIGINI BAHOLASHDA YANGI KONSEPTUAL VA USLUBIY YECHIMLAR: SIRKULYAR IQTISODIYOT TAJRIBASI.....	180
Otajanova Shahnoza Shuhratovna	
BANKLARDA RISKLARNI BOSHQARISH, DAROMAD VA NATIJADORLIKNI OSHIRISH	185
Jo'rayev Bekzod Bahodir o'g'li	
INKLYUZIV TA'LIM MUHITINI TA'MINLASHDA UMUMTA'LIM MAKTABLARI MENEJMENTINI HUDUDIY KLASSTERLASH ASOSIDA OPTIMALLASHTIRISH MODEL: TASHKILIY-BOSHQARUV MEKANIZMLARI VA SAMARADORLIK KO'RSATKICHLARI	192
Rajapova Guldona Usman qizi	
FERMER XO'JALIKLARIDA MOLIVAVIY NATIJALARNI BOSHQARISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH: FOYDA SIFATI VA BARQARORLIGINI BAHOLASH YONDASHUVLARI	198
Rashidov Baxadir Yusupovich	
HUDUDLAR RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISHDA INVESTITSIALARNING ROLI.....	203
Sapayeva Fazilat Norbayevna	

ERKIN IQTISODIY ZONALARDA EKO-SANOAT PARKLARINI TASHKIL ETISH VA EKOLOGIK TADBIRKORLIKNI BAHOLASH USULLARI	207
Turg'unova Tursunoy Maratovna	
TIJORAT BANKLARIDA JISMONIY SHAXSLARNI KREDITLASHNING TASHKILIY VA HUQUQIY ASOSLARI	212
Aminova Mehriniso Erkinjonovna	
BARQAROR RIVOJLANISH (ESG) PRINSIPLARINING KOMPANIYA BRENDI QIYMATI VA JOZIBADORLIGIGA TA'SIRI	217
Dilfuza Matisakova	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA MOLIVAVIY TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH ORQALI MOLIVAVIY XIZMATLAR SAMARADORLIGINI OSHIRISH	224
Raximova Lolaxon Avazovna	
MEHNAT INTIZOMINING KORXONALAR FAOLIYATINING IQTISODIY SAMARADORLIGIGA TA'SIRI.....	228
Azizova Sayyora Xamidullayevna	
MINTAQA IQTISODIYOTI BARQARORLIGINI TA'MINLASHDA TIBBIY TURIZM XIZMATLARINING EKONOMETRIK BAHOLANISHI.....	237
Yusupova Mexribon Uktamovna	
KICHIK SANOAT ZONALARIDA INVESTITSION FAOLLIKNI OSHIRISHNING RAQAMLI TASHKILIY-IQTISODIY MEXANIZMLARINI SHAKLLANTIRISH.....	245
Jo'rayev Po'latjon Komiljon o'g'li	
MAKTABGACHA TA'LIM XIZMATLARI SOHASIDA KICHIK BIZNES RAQOBATBARDOSHLIGINI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI.....	251
Madaminova Feruza Tursunboy qizi	
YASHIL INVESTITSIYALARNING MINTAQAVIY IQTISODIY RIVOJLANISHDAGI O'RNI VA AHAMIYATI.....	259
Raximova Shaxnoza Xamzayevna	
KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISHDA TAYYOR MAHSULOTLAR EKSPORTINI RAG'BATLANTIRISHNING IQTISODIY ASOSLARI VA TA'MINOT YO'LLARI.....	263
Esanov Yusufjon Dilmurod o'g'li	
RAQAMLI IQTISODIYOT: MOHIYATI, XUSUSIYATLARI VA O'ZBEKISTONDAGI RIVOJLANISH TENDENSIYALARI	267
Sultonov Shahzod Shavkat o'g'li	
O'ZBEKISTON BANLARINIGKING YASHIL BANK MAHSULOTLARI TASHKIL QILISH MEXANIZMLARI VA ULARNING BANK IQTISODIY SAMARADORLIGINI SALBIY TA'SIR QILMAGAN HOLATDA MAHSULOTLARINING MOLIVAVIY BARQARORLIK TA'MINLASH YO'LLARI.....	275
Nuriddinov Murodjon Nuriddin o'g'li	
JAHON IQTISODIYOTINING GLOBALLASHUVI SHAROITIDA MILLIY EKSPORT SALOHIYATINI RIVOJLANTIRISHNING MARKETING MEXANIZMLARI.....	281
Jumayeva Zamira Bustonovna	
MARKAZIY OSIYO UCHUN GEOSIYOSIY RISK (GPR) INDEKSINI ISHLAB CHIQISH	285
Qodirova Laylo Otabekovna	
BIRLASHGAN ARAB AMIRLIK LARI STARTAP EKOTIZIMINI BOSHQARISH MODELI VA O'ZBEKISTON UCHUN SABOQLAR.....	289
Elmurod Sodiqov Shomurod o'g'li	
INTEGRATSIYALASHGAN HISOBOTNI SHAKLLANTIRISHNING METODOLOGIK YONDASHUVLARI.....	295
Abduvaliyev Zafar Mahmudovich	
AVTOMOBIL BUTLOVCHI QISMLAR ISHLAB CHIQARISHDA MAHALLIYLASHTIRISH VA TA'MINOT TARMOG'INI DIVERSIFIKATSIYALASH SAMARADORLIGI.....	301
Asadov Elyorbek Kandiayrovich	

INFRATUZILMA TADBIRKORLIK FAOLIYATI UCHUN ZARUR OBYEKTAR, INSTITUTLAR, RESURLAR VA XIZMATLAR MAJMU'I.....	307
Rustamov Sultonbek Bekzadovich	
TURISTIK XIZMATLAR SOHASIDA INVESTITSION JOZIBADORLIK PARADOKSLARI VA ULARNI BARTARAF ETISH MEXANIZMLARI (XORAZM VILOYATI MISOLIDA).....	315
Ollanazarov Bekmurod Davlatmurotovich	
"YASHIL" SANOAT SIYOSATINI BAHOLASHNING XUSUSIYATLARI.....	323
Ismatulloeva Madinabonu Fozil qizi	
BUDJET TASHKILOTLARIDA BUDJET MABLAG'LARI HISOBI VA ULARDAN FOYDALANISH USTIDAN ICHKI AUDITNI TAKOMILLASHTIRISH.....	330
Murtozayeva Xusnora Erkin qizi	
KORXONANING BREND EKOTIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH.....	335
Sa'dulloyev Habibullo Ibodullo o'g'li	
AGRAR VA SANOAT TARMOQLARIDA YASHIL IQTISODIYOTGA O'TISH ORQALI YANGI ISH O'RINLARINI SHAKLLANTIRISH ISTIQBOLLARI.....	341
Bobojonov To'liqinbek Maxmud o'g'li	
O'ZBEKISTONDA SANOAT KORXONALARINING ENERGIYA TA'MINOTIDA QAYTA TIKLANUVCHI ENERGIYA MANBALARINING O'RNI VA ISTIQBOLLARI.....	347
Jo'ramurodova Feruza Mardon qizi	
RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA SANOAT KORXONALARINING MOLIYAVIY BARQARORLIGINI OSHIRISH VA INVESTITSION STRATEGIYALARNI BOSHQARISH.....	353
Nazarova Nigora Yusufovna	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA OLIY TA'LIM MUASSASALARINING AKADEMIK FAOLIYATINI TRANSFORMATSIYA QILISHNING IQTISODIY-TASHKILY ASOSLARI.....	361
Raximbayev Musobek Komiljon o'g'li	
MAHALLIY BUDJET DAROMADLARINING SHAKLLANISH TENDENSIYALARI, HUDUDLARARO FISKAL TAFOVUTLAR VA HUDUDIY SOLIQ MA'MURIYATCHILIGI MUAMMOLARINING TIZIMLI TAHLILI.....	367
Azamjonov Ulug'bek Usmonjon o'g'li	
O'ZBEKISTONDA KICHIK BIZNES SUBYEKTLARINI SOLIQQA TORTISH TIZIMINING EVOLYUTSION RIVOJLANISHI VA ZAMONAVIY XUSUSIYATLARI.....	377
Erxanov Muxammadjon Absayitovich	
OZIQ-OVQAT MAHSULOTLARINI EKSPORTGA YO'NALTIRISHDA MARKETING STRATEGIYASINI ISHLAB CHIQUISH.....	382
Ilhamova Zarnigor Po'latjon qizi	
MAMLAKATIMIZDA TRANSPORT INFRATUZILMASINI RIVOJLANTIRISH CHORA-TADBIRLARI.....	386
Qo'ziboev Umarbek Ulug'bekovich	
JUFT KORRELYATSIYA VA REGRESSIYA TAHLILI YORDAMIDA INVESTITSION FAOLIYAT SAMARADORLIGINI ANIQLASH.....	390
Muxtorova Shohida Negmat qizi	
TURISTIK INNOVASION LOYIHALARNI KRAUDFANDING ASOSIDA MOLIYALASHTIRISH MODELI.....	397
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna	
TIJORAT BANKLARIDA ICHKI AUDIT AMALLARINING NATIJADORLIGIGA TA'SIR ETUVCHI MUAMMOLAR.....	403
Yuldashev Xurshidbek Mamirjonovich	
MOLIYAVIY HISOBOTNING XALQARO STANDARTLARI ASOSIDA HISOBOTNI TUZISH VA TAQDIM ETISH HAMDA AUDITINI TAKOMILLASHTIRISH.....	408
Xalilov Bahromjon Bahodirovich	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA BARQAROR IQTISODIY O'SISHNING NAZARIY ASOSLARI.....	412
Masharipova Maksuda Becnazarovna	

COOPERATION BETWEEN CREATIVE INDUSTRIES AND TOURISM SERVICES IN BUILDING A NATION BRAND: FORMS, ASYMMETRIES, AND THE MISSING INTERFACE	419
Yusupova Mokhinur Farkhod qizi	
SUVEREN FONDLARDA ESG TAMOIYLLARINI BAHOLASH: MANDAT TURIGA ASOSLANGAN DIFFERENSIAL YONDASHUV	429
Jumaniyazov Inomjon Turayevich	
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ТАРИФНОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ЭЛЕКТРОЭНЕРГЕТИКИ УЗБЕКИСТАНА НА ОСНОВЕ РАСПРЕДЕЛЕНИЯ ЗАТРАТ И ЦЕНОВЫХ СИГНАЛОВ	438
Аллаева Гульчехра Жалгасовна	
BOZOR SHAROITIDA KADRLAR TAYYORLASH TA'LIM TIZIMINI BOSHQARISH JARAYONINI RIVOJLANTIRILISHI	447
Temirova Shalola Erkinovna	
COMPARATIVE DYNAMICS OF AGRICULTURAL SUPPORT AND GREEN TRANSFORMATION: EVIDENCE FROM FOUR COUNTRIES.....	452
Abduraimov Abdunabi	
SOLIQ MEKANIZMINI RAQAMLI TRANSFORMATSIYA QILISHNING INSTITUTIONAL ASOSLARI	460
To'laganova Feruza Xamidulla qizi	
TADBIRKORLIK SUBYEKTLARIDA BOSHQARUV DARAJASINI MOLIYAVIY NATIJADAN MUSTAQIL BAHOLASH USLUBIYOTI	467
Axmadjanov Abrorbek Akbarjon o'g'li	

UO'K: 005.332.4:334.72(575.122) TADBIRKORLIK SUBYEKTLARIDA BOSHQARUV DARAJASINI MOLIYAVIY NATIJADAN MUSTAQIL BAHOLASH USLUBIYOTI

Axmadjanov Abrorbek Akbarjon o'g'li
Andijon davlat texnika instituti, mustaqil tadqiqotchi
E-mail: Abrorbek4747@gmail.com
ORCID: 0009-0008-9896-2406

Annotatsiya. Tadbirkorlik subyektlarida raqobatbardoshlikni boshqarish darajasini baholashning yangi uslubi yondashuvi taklif etilgan. Amaldagi yondashuvlarda integral baholashning moliyaviy koeffitsiyentlarga tayanishi boshqaruv sifati va moliyaviy natijalar o'rtasidagi bog'liqlikni mustaqil baholash imkoniyatini cheklaydi. Shu asosda moliyaviy ko'rsatkichlarni baholash tarkibidan chiqaruvchi hamda rejalashtirish, tashkil etish, motivatsiya, nazorat va axborot ta'minoti bloklariga asoslangan integral indeks ishlab chiqilgan. Vazn koeffitsiyentlari ekspert baholashidan foydalanmasdan, axborot entropiyasi va CRITIC usullari asosida olingan natijalarning o'rtacha qiymati orqali aniqlangan. Taklif etilgan uslubiyot Andijon viloyatining 16 ta tuman va shahridagi 405 ta tadbirkorlik subyekti misolida sinovdan o'tkazilgan. Natijalarga ko'ra, integral indeks qiymati yakka tartibdagi tadbirkorlarda 0,460 dan yirik korxonalarda 0,841 gacha o'zgarishi, boshqaruv mexanizmining nisbatan rivojlantirilishi lozim bo'lgan yo'nalishlari esa axborot ta'minoti (0,566) va nazorat (0,614) bloklari ekanligi aniqlangan.

Kalit so'zlar: tadbirkorlik subyekti, raqobatbardoshlikni boshqarish, integral indeks, axborot entropiyasi, CRITIC usuli, obyektiv vaznlash, boshqaruv bloklari.

Аннотация. Предложен новый методический подход к оценке уровня управления конкурентоспособностью субъектов предпринимательства. Использование финансовых коэффициентов при формировании интегральной оценки в существующих подходах ограничивает возможность независимой оценки взаимосвязи между качеством управления и финансовыми результатами. В связи с этим разработан интегральный индекс, исключающий финансовые показатели из структуры оценки и основанный на блоках планирования, организации, мотивации, контроля и информационного обеспечения. Весовые коэффициенты определены без применения экспертных оценок как среднее значение результатов, полученных с использованием методов информационной энтропии и CRITIC. Предложенная методика апробирована на примере 405 субъектов предпринимательства, расположенных в 16 районах и городах Андижанской области. Результаты показали, что значение интегрального индекса варьируется от 0,460 у индивидуальных предпринимателей до 0,841 у крупных предприятий, при этом направлениями, требующими сравнительно дальнейшего развития, являются информационное обеспечение (0,566) и контроль (0,614).

Ключевые слова: субъект предпринимательства, управление конкурентоспособностью, интегральный индекс, информационная энтропия, метод CRITIC, объективное взвешивание, блоки управления.

Abstract. A new methodological approach to assessing the level of competitiveness management in business entities is proposed. The reliance on financial ratios in existing integral assessment approaches limits the possibility of independently evaluating the relationship between management quality and financial performance. Accordingly, an integral index excluding financial indicators from the assessment framework and incorporating the dimensions of planning, organisation, motivation, control, and information provision was developed. The weighting coefficients were determined without expert assessment by averaging the results obtained using the information entropy and CRITIC methods. The proposed methodology was tested on 405 business entities across 16 districts and cities of the Andijan Region. The results indicate that the integral index ranges from 0.460 for individual entrepreneurs to 0.841 for large enterprises, while information provision (0.566) and control (0.614) represent the areas requiring comparatively greater further development.

Keywords: business entity, competitiveness management, integral index, information entropy, CRITIC method, objective weighting, management dimensions.

KIRISH

Tadbirkorlik subyektlarini qo'llab-quvvatlash amaliyotida ularning huquqiy toifasi daromad hajmi bo'yicha belgilanadi. Biroq toifalar o'rtasidagi haqiqiy tafovut daromadning o'zida emas, balki boshqaruvning rasmiylashtirilganlik darajasida namoyon bo'ladi: mikrofirmada strategik qaror rahbarning tajribasiga tayangan holda qabul qilinsa, o'rta korxonada u hujjatlashtirilgan tartib-taomil asosida amalga oshiriladi. Shu sababli qo'llab-quvvatlash choralarini toifalarga bog'lashda subyektlarning haqiqiy ehtiyojlarini yanada to'liq hisobga olish muhim ahamiyat kasb etadi.

Mazkur masalani samarali hal etish uchun boshqaruv holatini o'lchash imkonini beruvchi vosita talab etiladi. Bunda muayyan uslubiy jihatlarni hisobga olish zarur. Amaldagi baholash apparatlarining aksariyatida rentabellik, likvidlik va moliyaviy barqarorlik koeffitsiyentlari integral baho tarkibiga kiritiladi. Natijada «boshqaruvi yaxshi korxona» tushunchasi amalda «foydasi yuqori korxona» tushunchasi bilan o'zaro yaqinlashadi, boshqaruv sifati va iqtisodiy natija o'rtasidagi bog'liqlik esa baholash tizimining o'zida shakllanadi. Bunday konstruksiyada mazkur bog'liqlikning kuchini alohida empirik jihatdan tekshirish imkoniyati cheklanadi.

Maqolaning maqsadi boshqaruv jarayonini moliyaviy natijadan mustaqil ravishda o'lchaydigan hamda ekspert bahosiga tayanmaydigan integral indeks uslubiyotini ishlab chiqish va uni Andijon viloyati tadbirkorlik subyektlari misolida sinovdan o'tkazishdan iborat.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Korxona raqobatbardoshligining manbalari masalasida iqtisodiyot fanida uchta yondashuv shakllangan. M. Porter raqobat ustunligini tarmoqdagi pozitsiya va tanlangan umumiy strategiya bilan izohlagan [1]. J. Barney esa uni korxonaning noyob, taqlid qilib bo'lmaydigan resurslaridan kelib chiqqan holda tushuntirgan [2]. H. Mintzberg ishlarida boshqaruv jarayonining o'zi, xususan, strategiyaning shakllanish tartibi mustaqil omil sifatida qaralgan [3]. Ushbu uch yondashuv o'rtasidagi munosabatlar empirik jihatdan tadqiq etishda davom etmoqda, shu bois bitta yondashuvga tayangan baholash tizimida mazkur yondashuvning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olish zarur.

Boshqaruv amaliyotlarini miqdoriy o'lchashning izchil yondashuvlaridan biri N. Bloom va J. Van Reenen tomonidan ishlab chiqilgan [4]. Ularning uslubiyati 18 ta amaliyotni intervyu orqali ekspert shkalasida baholashga asoslangan va ko'plab mamlakatlarda qo'llanilgan. Mazkur uslubiyat, asosan, o'rta va yirik ishlab chiqarish korxonalariga mo'ljallangan bo'lib, undan foydalanishda intervyu o'tkazuvchining malakasi muhim ahamiyat kasb etadi. Mikro va kichik subyektlarga tatbiq etishda esa hujjatlashtirilmagan qarorlarni baholashning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olish zarur bo'ladi.

MDH mamlakatlari ilmiy maktabida G. L. Azoiev va R. A. Fatxutdinov korxona raqobatbardoshligini boshqarishning tizimli modellarini ishlab chiqqan [5; 6]. Ushbu ishlarda baholash apparati, asosan, ekspert usullari va moliyaviy-iqtisodiy ko'rsatkichlarga tayanadi, vaznlar esa mutaxassislar so'rovi orqali belgilanadi.

O'zbekistonda korxonalar boshqaruvining tashkiliy-iqtisodiy mexanizmi M. A. Karimov [7], korxonalar faoliyatini samarali rivojlantirish N. S. Dexqonova [8], barqaror rivojlanishning tashkiliy-iqtisodiy asoslari M. Ch. Murodova [9] tadqiqotlarida o'rganilgan. B. B. Ro'zimov ishida korxonalar raqobatbardoshligini boshqarish darajasini baholash uslubiyoti taklif etilgan bo'lib, unda integral baho moliyaviy-operatsion, moliyaviy-strategik va moliyaviy barqarorlik koeffitsiyentlaridan tashkil topadi [10].

Adabiyotlar tahlili mavjud uslubiyatlarni yanada takomillashtirish uchun ikkita muhim yo'nalish mavjudligini ko'rsatadi: birinchisi – moliyaviy natijalarni baholash tarkibidan alohida ko'rib chiqish, ikkinchisi – vaznlarni belgilashda obyektiv usullardan foydalanish. Birinchi yo'nalish boshqaruv va natija o'rtasidagi bog'liqlikni mustaqil tekshirish imkoniyatini kengaytirs, ikkinchi yo'nalish baholash natijalarining ekspertlar tarkibiga bog'liqligini kamaytirishga xizmat qiladi. Mazkur jihatlar maqolada taklif etilayotgan uslubiyatni ishlab chiqish zaruratini belgilaydi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Uslubiyat uch bosqichdan iborat.

Birinchi bosqich – ko'rsatkichlar tizimini shakllantirish. Boshqaruv jarayoni klassik menejment funksiyalariga muvofiq besh blokka ajratildi: rejalashtirish, tashkil etish, motivatsiya, nazorat va axborot ta'minoti. Har bir blok bo'yicha ko'rsatkichlar rahbarning subyektiv bahosi sifatida emas, balki korxonada muayyan elementning mavjudligi yoki mavjud emasligi asosida qayd etildi (masalan, yozma rivojlanish rejasining mavjudligi, natijaviy ko'rsatkichlar tizimining joriy etilganligi, buxgalteriya dasturidan foydalanish). Bunday yondashuv javoblarni tashqi manbalar asosida tekshirish imkonini kengaytiradi va umumiy metod tarafdoshligi

ehtimolini kamaytiradi. Rentabellik, tushum o'sishi va bozor ulushi kabi natijaviy ko'rsatkichlar indeks tarkibiga kiritilmay, alohida blokda qayd etildi.

Ikkinchi bosqich – normallashtirish. Turli o'lchov birliklaridagi ko'rsatkichlarni taqqoslanadigan ko'rinishga keltirish uchun min-maks usuli qo'llanildi:

$$x_{ij}^* = \frac{x_{ij} - \min x_j}{\max x_j - \min x_j}; \quad x_{ij}^* = \frac{\max x_j - x_{ij}}{\max x_j - \min x_j} \quad (1)$$

bunda:

x_{ij} – i -subyektning j -ko'rsatkich bo'yicha dastlabki qiymati; x_{ij}^* – normallashtirilgan qiymat. Ikkinchi ifoda teskari yo'nalishdagi ko'rsatkichlarga, ya'ni qiymatining ortishi salbiy holatni bildiruvchi ko'rsatkichlarga nisbatan qo'llaniladi.

Uchinchi bosqich – agregatlash va vaznlash. Blok indeksi blok tarkibiga kiruvchi normallashtirilgan ko'rsatkichlarning o'rtacha qiymati, umumiy indeks esa blok indekslarining vaznli yig'indisi sifatida hisoblanadi:

$$I_{bi} = \frac{1}{m_b} \sum_{j \in b} x_{ij}^*; \quad RBI_i = \sum_{b=1}^5 w_b I_{bi}, \quad \sum_{b=1}^5 w_b = 1 \quad (2)$$

Vaznlarni aniqlashda ekspert so'rovidan foydalanmasdan, ikkita obyektiv usul qo'llanildi. Axborot entropiyasi usulida [12] farqlash qobiliyati yuqori bo'lgan blokka kattaroq vazn beriladi:

$$e_b = -\frac{1}{\ln n} \sum_{i=1}^n p_{bi} \ln p_{bi}; \quad w_b^e = \frac{1 - e_b}{\sum_{b=1}^5 (1 - e_b)} \quad (3)$$

CRITIC usulida [11] esa blokning o'zgaruvchanligi bilan bir qatorda, uning boshqa bloklar bilan korrelyatsiyasi ham hisobga olinadi:

$$C_b = \sigma_b \sum_{k=1}^5 (1 - r_{bk}); \quad w_b^c = \frac{C_b}{\sum_{b=1}^5 C_b}; \quad w_b = \frac{w_b^e + w_b^c}{2} \quad (4)$$

bunda:

n – kuzatuvlar soni; p_{bi} – blok indeksining normallashtirilgan ulushi; σ_b – blok indeksining standart chetlanishi; r_{bk} – bloklar o'rtasidagi korrelyatsiya koeffitsiyenti. Yakuniy vazn ikki usul asosida olingan natijalarning o'rtacha qiymati sifatida qabul qilinadi.

Ikki usulning birgalikda qo'llanilishi ularning o'ziga xos xususiyatlarini o'zaro uyg'unlashtirishga xizmat qiladi: entropiya usuli tarqoqlikni hisobga olsa, CRITIC usuli bloklar o'rtasidagi axborot takrorlanishini ham inobatga oladi.

Empirik baza. Uslubiyat Andijon viloyatining 16 ta tuman va shahridagi 405 ta tadbirkorlik subyekti rahbarlari o'rtasida o'tkazilgan so'rovnoma ma'lumotlari asosida sinovdan o'tkazildi. Tanlanma tarkibi: yakka tartibdagi tadbirkorlar – 66 ta, mikrofirmalar – 145 ta, kichik korxonalar – 126 ta, o'rta korxonalar – 51 ta, yirik korxonalar – 17 ta. Toifalar kesimida taqqoslash uchun yetarli miqdordagi kuzatuvlarni ta'minlash maqsadida tanlanma stratifikatsiyalangan tarzda shakllantirildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

So'rovnoma natijalari boshqaruv elementlarining joriy etilganlik darajasi ularning xarajat sig'imiga teskari mutanosib ekanligini ko'rsatdi (1-jadval).

1-jadval

Boshqaruv mexanizmi elementlarining joriy etilganlik darajasi, foiz¹

Blok	Mexanizm elementi	Barcha subyektlar	Mikro toifa	O'rta va yirik toifa
Tashkil etish	Sifat nazorati bo'yicha mas'ul shaxs	97,5	95,3	100,0
Axborot ta'minoti	Buxgalteriya va soliq hisobi dasturi	97,5	95,3	100,0
Motivatsiya	Mukofotlashning mehnat natijasiga bog'langanligi	87,4	83,9	95,6
Nazorat	Mijozlar qoniqlashining muntazam o'lchanishi	83,5	79,1	92,6
Rejalashtirish	Yozma rivojlanish strategiyasi yoki biznes-reja	74,1	66,4	86,8
Motivatsiya	Natijaviy ko'rsatkichlar tizimi	74,1	65,9	85,3
Axborot ta'minoti	Mijozlar bilan munosabatlarni boshqarish tizimi	68,4	48,8	98,5
Axborot ta'minoti	Resurslarni rejalashtirish tizimi	32,1	0,0	77,9
Axborot ta'minoti	Biznes-tahlil va hisobot vositalari	30,4	0,0	69,1
Nazorat	Xalqaro sifat sertifikati	11,1	0,0	45,6

1 Manba: 405 ta subyekt bo'yicha so'rovnoma natijalari asosida muallif hisob-kitoblari.

Rasmiy belgini qayd etuvchi elementlar deyarli universal tarzda tarqalgan (95 foizdan yuqori), boshqaruv jarayonining o'zini qayta tashkil etishni talab qiluvchi elementlar esa subyektlarning 30 foizga yaqinida qo'llaniladi. Mazkur farqning asosiy sababi shundaki, buxgalteriya dasturidan foydalanish hisobot topshirish talabidan kelib chiqadi va tashqi majburiyat sifatida bajariladi, resurslarni rejalashtirish tizimi esa qaror qabul qilish tartibini takomillashtirishni taqozo etadi.

Obyektiv usullar asosida hisoblangan vaznlar 2-jadvalda keltirilgan.

2-jadval

Bloklarning obyektiv usulda aniqlangan vaznlar²

Blok	Entropiya usuli	CRITIC usuli	Yakuniy vazn	O'rtacha qiymat	Standart chetlanish
Rejalashtirish	0,1946	0,2136	0,2041	0,717	0,238
Tashkil etish	0,0712	0,1256	0,0984	0,808	0,153
Motivatsiya	0,2094	0,2509	0,2301	0,707	0,231
Nazorat	0,1667	0,1601	0,1634	0,614	0,189
Axborot ta'minoti	0,3581	0,2498	0,3040	0,566	0,261

Eng yuqori vazn axborot ta'minoti blokiga (0,3040), eng past vazn esa tashkil etish blokiga (0,0984) tegishli. Bu natija uslubiy jihatdan mantiqiy: tashkil etish elementlari deyarli barcha subyektlarda mavjud bo'lgani (o'rtacha qiymat – 0,808, standart chetlanish – 0,153) sababli ularning subyektlarni o'zaro farqlash imkoniyati nisbatan cheklangan. Axborot ta'minoti bloki esa eng katta tarqoqlikka ega (0,261) va shu bois yuqori axborot berish xususiyatiga ega. Ikki usul natijalari o'rtasidagi farq axborot ta'minoti blokida eng yuqori (0,3581 va 0,2498) bo'lib, bu mazkur blokning boshqa bloklar bilan korrelyatsiyasi yuqoriligini ko'rsatadi: entropiya usuli ushbu jihatni hisobga olmasa, CRITIC usuli uni inobatga oladi.

Indeks qiymatlarining toifalar kesimidagi taqsimoti 3-jadvalda keltirilgan.

3-jadval

Blok indekslari va umumiy indeksning toifalar bo'yicha taqsimoti³

Toifa	Soni	Rejalash-tirish	Tashkil etish	Motivatsiya	Nazorat	Axborot ta'minoti	Umumiy indeks
Yakka tartibdagi tadbirkorlar	66	0,553	0,645	0,517	0,442	0,303	0,460
Mikrofimlar	145	0,650	0,776	0,691	0,562	0,418	0,587
Kichik korxonalar	126	0,794	0,869	0,767	0,664	0,744	0,759
O'rta korxonalar	51	0,876	0,913	0,807	0,786	0,811	0,829
Yirik korxonalar	17	0,864	0,949	0,834	0,821	0,807	0,841
Viloyat bo'yicha o'rtacha	405	0,717	0,808	0,707	0,614	0,566	0,661
Kruskal-Uollis statistikasi	–	87,82	218,89	58,56	148,94	228,71	213,46

Indeksning o'rtacha qiymati 0,661 ni tashkil etadi. Kruskal-Uollis mezonini barcha bloklar bo'yicha toifalar o'rtasidagi farqlarning statistik ahamiyatligini tasdiqlaydi ($p < 0,001$).

Indeksning toifadan toifaga o'sishi bir tekis emas. Eng katta o'sish mikrofirmadan kichik korxonaga o'tishda qayd etiladi (0,587 dan 0,759 gacha, ya'ni 0,172 punkt), o'rta va yirik korxonalar o'rtasidagi farq esa 0,012 punktdan oshmaydi va statistik jihatdan ahamiyatli emas. Bu natija boshqaruv mexanizmining asosiy shakllanish jarayoni aynan mikrofirmadan kichik korxona toifasiga o'tish bosqichida faol kechishini, undan keyingi o'sish esa, asosan, miqdoriy xususiyat kasb etishini ko'rsatadi.

Indeksning tashqi validligini tekshirish maqsadida uning natijaviy ko'rsatkichlar bilan bog'liqligi baholandi. Spirmenning darajali korrelyatsiya koeffitsiyenti rentabellik bilan 0,515, tushum o'sishi bilan 0,413, bozor ulushining o'zgarishi bilan 0,462 ni tashkil etdi (barcha holatlarda $p < 0,001$). Subyektlar indeks bo'yicha to'rtta teng guruhga ajratilganda, rentabellik quyi guruhdagi 8,4 foizdan yuqori guruhdagi 14,1 foizgacha ortadi.

Muhim jihat shundaki, moliyaviy ko'rsatkichlar indeks tarkibiga kiritilmagani sababli mazkur bog'liqlik konstruktsiya natijasi emas, balki mustaqil empirik natija hisoblanadi. Ayni paytda ma'lumotlar bir vaqt kesimida olingani sababli mazkur bog'liqlik assotsiativ tarzda talqin qilinadi. Yuqori rentabellikka ega subyektlarning boshqaruv tizimiga ko'proq mablag' yo'naltirish imkoniyati teskari sababiylikning muqobil izohi sifatida ham hisobga olinishi maqsadga muvofiq.

Olingan natijalar uch jihatdan alohida muhokama qilinishi maqsadga muvofiq.

Birinchidan, indeks va korxona hajmi o'rtasidagi munosabat. Entropiya usulida tarqoqligi yuqori bo'lgan blokka katta vazn berilishi, eng katta tarqoqlik esa hajmga bog'liq elementlarda (resurslarni rejalashtirish tizimi mikro toifada uchramaydi) kuzatilishi sababli indeks korxona hajmining ayrim xususiyatlarini ham qisman aks

² Manba: muallif hisob-kitoblari.

³ Manba: muallif hisob-kitoblari.

ettiradi. Mazkur jihatni hisobga olishning ikki yo'li mavjud: ko'rsatkichlarni toifaga nisbatan normalashtirish yoki bog'liqlikni toifalar ichida alohida baholash. Mazkur tadqiqotda ikkinchi yo'l tanlandi, chunki birinchi variantda toifalararo taqqoslash imkoniyati cheklanadi.

Ikkinchidan, uslubiyatning Bloom–Van Reenen yondashuvidan farqi. Xalqaro amaliyotdagi yondashuv amaliyotning *sifatini* ekspert shkalasida baholaydi, taklif etilayotgan uslubiyat esa uning *mavjudligini* qayd etadi. Har ikki yondashuv o'ziga xos afzalliklarga ega: sifatni baholash kengroq axborot olish imkonini beradi, biroq intervyu o'tkazuvchining malakasiga yuqori talab qo'yadi va qo'shimcha resurslarni talab etadi; mavjudlikni qayd etish esa nisbatan ixcham axborot bersa-da, uni tekshirish mumkin hamda ko'p sonli subyektlarni qamrab olish imkonini yaratadi. Mikro va kichik subyektlar ustunlik qiladigan sharoitda ikkinchi yondashuv amaliy jihatdan maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Uchinchidan, obyektiv vaznlashning o'ziga xos xususiyati. Entropiya va CRITIC usullari vaznlarni ma'lumotlarning o'zidan keltirib chiqaradi, ya'ni ular tanlanma xususiyatlariga bog'liq. Tanlanma tarkibi o'zgarganda vaznlar ham muayyan darajada o'zgarishi mumkin, bu esa turli tadqiqotlar natijalarini bevosita taqqoslashda mazkur xususiyatni hisobga olish zaruratini yuzaga keltiradi. Shu bois uslubiyat, avvalo, mutlaq bahoni emas, balki muayyan majmua ichidagi nisbiy joylashuvni aniqlashga mo'ljallangan.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi xulosalar shakllantirildi.

Birinchiidan, boshqaruv jarayonini moliyaviy natijadan mustaqil ravishda o'lchash uslubiy va amaliy jihatdan mumkin. Buning uchun ko'rsatkichlar rahbarning subyektiv bahosi sifatida emas, balki elementning mavjudligi asosida qayd etilishi, natijaviy moliyaviy ko'rsatkichlar esa indeks tarkibidan alohida ko'rib chiqilishi lozim.

Ikkinchiidan, vaznlarni ekspert so'rovisiz, axborot entropiyasi va CRITIC usullari asosida aniqlash baholashning qaytariluvchanligini ta'minlaydi. Ikki usul natijalarining o'rtacha qiymatini olish ularning o'ziga xos xususiyatlarini o'zaro uyg'unlashtirishga xizmat qiladi.

Uchinchidan, Andijon viloyati misolida boshqaruv darajasi yakka tartibdagi tadbirkorlarda 0,460 dan yirik korxonalarda 0,841 gacha o'zgarishi aniqlandi. Boshqaruv mexanizmining yanada rivojlantirilishi maqsadga muvofiq bo'lgan yo'nalishlari axborot ta'minoti (0,566) va nazorat (0,614) bloklari hisoblanadi: tashkiliy tuzilma shakllangan bo'lib, qaror qabul qilish uchun zarur axborot bazasini yanada rivojlantirish imkoniyatlari mavjud.

To'rtinchidan, indeksning eng katta o'sishi mikrofirmadan kichik korxonaga o'tish bosqichida kuzatilgani qo'llab-quvvatlash choralari aynan shu o'tish nuqtasiga yo'naltirish maqsadga muvofiqligini ko'rsatadi.

Taklif etilayotgan uslubiyatdan hududiy boshqaruv organlari va tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash tuzilmalari tomonidan chora-tadbirlarni manzilli tanlashda, korxonalar rahbariyati tomonidan esa boshqaruv tizimining yanada rivojlantirilishi maqsadga muvofiq bo'lgan yo'nalishlarini aniqlashda foydalanish mumkin. Keyingi tadqiqot yo'nalishi sifatida indeksni panel kuzatuvlar asosida vaqt dinamikasida baholash va shu orqali bog'liqlikning sababiy xususiyatini tekshirish ko'rsatilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Porter M.E. Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance. – New York: Free Press, 1985. – 557 p.
2. Barney J. Firm Resources and Sustained Competitive Advantage // Journal of Management. – 1991. – Vol. 17, No. 1. – P. 99–120.
3. Mintzberg H. The Rise and Fall of Strategic Planning. – New York: Free Press, 1994. – 458 p.
4. Bloom N., Van Reenen J. Measuring and Explaining Management Practices Across Firms and Countries // Quarterly Journal of Economics. – 2007. – Vol. 122, No. 4. – P. 1351–1408.
5. Азоев Г.Л. Конкуренция: анализ, стратегия и практика. – М.: Центр экономики и маркетинга, 2000. – 208 с.
6. Фатхутдинов Р.А. Управление конкурентоспособностью организации. – М.: Эксмо, 2005. – 544 с.
7. Каримов М.А. Озиқ-овқат саноати корхоналарида бошқарувнинг ташкилий-иқтисодий механизмини такомиллаштириш: и.ф.ф.д. (PhD) дисс. автореф. – Андижон, 2021. – 52 б.
8. Дехконова Н.С. Озиқ-овқат саноати корхоналари фаолиятини самарали ривожлантириш: и.ф.ф.д. (PhD) дисс. автореф. – Тошкент, 2022. – 54 б.
9. Муродова М.Ч. Озиқ-овқат саноатини барқарор ривожлантиришнинг ташкилий-иқтисодий асосларини такомиллаштириш: и.ф.ф.д. (PhD) дисс. автореф. – Тошкент, 2022. – 60 б.
10. Рўзимов Б.Б. Озиқ-овқат саноати корхоналарининг рақобатбардошлигини бошқариш тизимини такомиллаштириш (Андижон вилояти мисолида): и.ф.ф.д. (PhD) дисс. автореф. – Андижон, 2023. – 56 б.

11. Diakoulaki D., Mavrotas G., Papayannakis L. Determining Objective Weights in Multiple Criteria Problems: The CRITIC Method // Computers & Operations Research. – 1995. – Vol. 22, No. 7. – P. 763–770.
12. Shannon C.E. A Mathematical Theory of Communication // Bell System Technical Journal. – 1948. – Vol. 27, No. 3. – P. 379–423.
13. Marakova V., Wolak-Tuzimek A., Lament M., Dzurikova L. The Competitive Advantage of Enterprises from the Customer Perspective // E&M Economics and Management. – 2023. – Vol. 26, No. 3. – P. 158–175.
14. Rybchuk A.V., Protsyshyn O.R., Zinkevych V.I. A System Analysis of Approaches to Managing the Competitiveness of Products of Enterprises // Biznes Inform. – 2023. – Vol. 4. – P. 183–188.
15. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Kichik va o'rta biznesning iqtisodiyotdagi o'rnini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi 2025-yil 19-martdagi PF-50-son Farmoni. – www.lex.uz.
16. A. Abdullayev, A.A. Axmadjanov "KORXONALARDA TADBIRKORLIKNING RAQOBAT MUHITI BOSHQARUVINI TAKOMILLASHTIRISH" MONOGRAFIYA Andijon – 2024 yil / 115 b.
17. Soibjon H. et al. Forecasting Industrial Growth Using Multi-Stage Regression and Elasticity Analysis // Academia Open. – 2025. – T. 10. – №. 1. – С. 10.21070/acopen. 10.2025. 10878-10.21070/acopen. 10.2025. 10878.
18. Абдуллаев А., Ахмаджанов А. А. ПРОБЛЕМА КОНКУРЕНТНОЙ СТРАТЕГИИ РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЯ // Экономика и социум. – 2024. – №. 11-1 (126). – С. 701-708.
19. Ахмаджанов А. А. ФОРМИРОВАНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СТРАТЕГИИ ГОСУДАРСТВА // Экономика и социум. – 2024. – №. 11-1 (126). – С. 767-782.
20. Akhmadzhanov A. A., Arslonova G. A. Key success factors in the competition // ISJ Theoretical & Applied Science. – 2023. – T. 8. – №. 124. – С. 169-175.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz HAKIMOV

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Hasan MAQSUDOV

2026. № 9/2

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>
